

(Szovjetunió)

1982. 1—6. sz.

A folyóirat első száma az évforduló alkalmából külön tanulmányokban vizsgálja a tűzéréség, a harcokosi-alakulatok, a műszaki csapatok, a híradósok és a légi-deszantcsapatok tevékenységét a moszkvai csatában. Ezek közül *D. Szuhorukov*: „A légi-deszant csapatok” c. tanulmányát (1982. 1. sz., 37—43. o.) emeljük ki, mivel ezeknek a tevékenységével a szakirodalom viszonylag kevesebbet foglalkozott.

A mozgékony légi-deszantcsapatok mind a védelmi, mind pedig a támadó hadműveletekben érzékeny csapásokat mérték az ellenségre.

Nagyon tanulságos a Főhadiszállás tartalékában lévő 5. légi-deszant-hadtest csapatainak harctevékenysége Mcenszk alatt 1941 októberében. A hadtest azt a feladatot kapta, hogy tartóztassa fel Guderian páncélos csapatainak előrenyomulását az oriel-tulai irányban, és biztosítsa D. Leljusenko 1. gárda-lövészhadtestének, valamint a 4. és 11. harcoksidandárok-nak az összpontosítását.

Először a 201. légi-deszantdandár 2. zászlóalja került szembe az ellenséggel, amelyet az Orjol alatti repülőtéren október 3-án szállítottak le. Ugyancsak ezen a napon lépett harcba az Optuha repülőterén leszállt 3. zászlóalj. Optuha alatt átvágták az Orjol—Mcenszk autótutat és szilárdan tartották magukat. Október 4-én Mcenszk körzetében leszállították a 201. dandár 1. zászlóalját és a 10. légi-deszantdandárt. Ugyanezen a napon érkezett Mcenszk alá Katukov 4. harcoksidandárja, 5-én este befejezték a kirakodást az 1. gárda-lövészhadtest, a 11. harcoksidandár és a 132. hatáőrrezred csapatok. A következő napokban a deszantosok ezekkel az alakulatokkal együtt elkezdett harcokat folytattak, nagy veszteségeket okoztak az ellenségnek és lelassították az előrenyomulását Tula felé.

Október 17-én az 5. légi-deszant-hadtest csapatait kivonták a harcból, vasúton és gépkocsikon átdobták Podolszk körzetébe, ahol a 43. hadsereg csapataival együtt találkozóharcokat folytattak, csapásokat mérték az ellenség szárnyaira és hátába.

A Moszkva alatti támadó harcok és az általános támadás idején a Főhadiszállás a légi-deszantcsapatokat átadta a frontoknak, amelyek ezeket harcászati és hadműveleti deszantok formájában, vala-

mint a frontok más csapataival együtt használták fel.

Az ellentámadás idején az első harcászati deszantot a Nyugati Front parancsnokának, G. Zsukovnak a parancsára dobták le 1941. december 15-re virradó éjjel. December közepére a 30. és 1. csapásmérő hadsereg átkarolta az ellenség klini csoportosítását. A németek, félve a bekerítéstől, elkezdtek a visszavonulást Klinből Volokalamszk irányába, az egyetlen kezükben maradt úton. Ide dobták le a 214. légi-deszantdandárt, amely átvágta a Klin—Volokalamszk országutat, megsemmisítette a hidakat, az összeköttetést. Az ellenség kénytelen volt hátrahagyni a technikát és földutakon visszavonulni. Csak egyes csoportoknak sikerült kivágni magukat Klin alól. A deszantosok 6 napig tevékenykedtek az ellenség hátában, majd csatlakoztak a támadó front csapataihoz.

1942 januárjának második felében a Nyugati Fronton végrehajtották a 201. légi-deszantdandár 1. és 2. zászlóaljának és a 250. lövészezrednek a deszantját. A cél az volt, hogy elősegítsék az 1. gárda-lövészhadtest sikeres támadását, biztosítsák a 33. hadsereg előrenyomulását és segítsék az erős juhnovi—mjatlevi csoportosítás szétzúzását. Január 18 és 19-re virradó éjjel a 201. légi-deszantdandár zászlóaljai leszálltak a Szmolenszki területen, leszállópályát készítettek a repülőgépeknek, amelyek 3 éjszaka (jan. 20., 21., 22.) átszállították a 250. lövészezred csapatait. A csapatok súlyos harcokat vívtak, átvágták a Juhnov—Vjazma utat, majd január 28-án csatlakoztak a támadó csapatokhoz.

Hasonlóképpen sikeresek voltak a többi harcászati deszantok is.

Komoly tanulságokkal jártak a nagyméretű légi-deszantok is. 1942. január 15-én a Főhadiszállás úgy döntött, hogy az ellenség vjazmai csoportosítása bekerítésének befejezéséhez, amit a Kalinyini és Nyugati Front kezdett el, leszállítják a 4. légi-deszant-hadtestet Vjazmától délnyugatra azzal a feladattal, hogy vágja át a Vjazma—Szmolenszk vasútvonalat és autótutat. A hadtestparancsnok úgy döntött, hogy először a 8. dandárt szállítja le, s elsőként ennek a 2. éjtőernyős zászlóalját. A zászlóalj leszállítása január 27-én kezdődött, de a hajózó személyzet rossz tájékozódása miatt a megadott kör-

zettől 15—18 km-rel délre ment végbe és a zászlóalj szétszóródott egy 20—25 km sugarú körben, ami megnehezítette a gyülekezést és a ledobott fegyverek összeszedését. A kapcsolat a zászlóaljjal megszakadt. A továbbiakban a felszálló repülőter elleni támadások miatt a dandár átszállítása csak éjjel történt, de a korábbiakhoz hasonlóan pontatlanul. Ennek következtében az alegységek nagy területen szóródtak szét. Január 27. és február 2. között csak 2100 embert tudtak leszállítani. A deszantosok a kedvezőtlen körülmények ellenére azonnal elkezdték a feladatok végrehajtását. A dandár sok helyőrséget vert szét, a 3. zászlóalj pedig diverziós tevékenységet folytatott a Vjazma—Szmolenszk vasútvonalon és autóúton.

Január végén, február elején a 8. légi-deszantdandár tevékenységének körzetébe kezdtek megérkezni az 1. gárda-lovashadtest előőrsei. A dandár ennek a hadtestnek a kötelékében lefogta az ellenség erőit Dorogobuzs és Vjazma körzetében. Mivel a „Közép” hadseregcsoporthoz alapvető erőit bekeríteni nem sikerült, annak ellenére, hogy az ellenség hátában komoly erők tevékenykedtek, céltalannak látszott a 4. légi-deszant-hadtest további erőinek leszállítása. A Főhadiszállás február 16-i direktívája azt a feladatot tűzte ki, hogy a Kalinyini és Nyugati Front összes erőit mozgósítsák a „Közép” hadseregcsoporthoz szétverésének befejezéséhez. A szovjet parancsnokság úgy döntött, hogy a juhnovi csoportosítás szétzúzásához a Nyugati Front megsegítésére ledobják a 4. légi-deszant-hadtestet (a 8. dandár nélkül) Juhnovtól nyugatra. A deszant felszállása a Moszkva környéki repülőterekről, többek közt a Vnukovói repülőtérről történt. A szállítóeszközök kis száma és a rossz időjárási viszonyok miatt az átszállítás 6 éjjel történt. Február 27-re 612 felszállást hajtottak végre, leszállítottak 7373 embert és 1525 málhacsomagot fegyverrel, lőszerrel, élelmiszerrel, stb.

A hadtest támadása február 25-én a hideg, havas tél miatt lassan indult. A csapatok, az ellenség szervezett védelmét leküzdve február 28-ra 20—25 km-t nyomult előre a támadó 50. hadsereg irányába. Az 50. hadsereg azonban nem tudta leküzdzeni az ellenség ellenállását a Varsói autóúton, ezért a 4. hadtest kénytelen volt átmenni védelembé és védelmi harcokat folytatni április közepéig. Később egyesült az 1. gárda-lovashadtesttel, amelyhez már korábban csatlakozott a 4. hadtest 8. dandárja, és közösen 1942. június 24-ig tevékenykedtek az ellenség hátában. Akkor kitortek és egyesültek a Nyugati Front 10. hadseregével a Kalugai

terület Kirov városától északra. Hat hónap alatt 600 km-es utat tettek meg az ellenség hátában, megsemmisítettek 15 ezer ellenséges katonát.

A 4. légi-deszant-hadtest tevékenysége Vjazma és Juhnov alatt a vjaznai légi-deszant-hadművelet nevet kapta. Ez volt a szovjet hadművészet történetének első ilyen jellegű hadművelete. Az előkészítés és leszállítás bonyolult téli körülmények között, éjjel történt. A legnagyobb gondot a szállítás okozta. Az egyszeri átszállításhoz több mint 600 repülőgépre lett volna szükség, de csak 64-et tudtak odairányítani. Így az átszállításhoz 10 napra volt szükség, aminek következtében a váratlanság tényezője elveszett.

Csaknem teljesen hiányzott a légi biztosítás. Nem volt jól megszervezve az együttműködés a támadó csapatokkal.

Nagy feladat hárult az egészségügyi szolgálatra. Több mint három és félezer sebesültet kellett kezelni, akiknek kétharmada visszatért az egységéhez. Több mint 800 sebesültet kellett légi úton evakuálni.

Ugyancsak a fenti téma részét képezi V. *Perezogin*: „A partizánok együttműködése a csapatokkal a moszkvai csatában” c. tanulmánya (1982. 2. sz., 27—32. o.). A kommunista párt szervező munkájának eredményeként a partizánmozgalom a háború első napjaitól kezdve szervezett és tervszerű volt. A Kalinyini, Moszkvai, Szmolenszki, Arjoli, Tulai területen és a Kurszki terület megszállt részén több mint 26 ezer partizán tevékenykedett. A Moszkva alatti ellentámadás idején ugyanezen a területen számuk már 40 ezerre emelkedett. Harcukat az illegális területi, járási és városi pártbizottságok irányították.

A frontoknál és a hadseregeknél a szervezést és az irányítást közvetlenül a katonai tanácsok végezték. 1941 augusztusa—szeptembere folyamán a frontok politikai főnökségén osztályokat, a hadseregeknél pedig részlegeket hoztak létre, amelyek irányították a megszállt területeken maradt lakosságot, az ott tevékenykedő partizánok és hadsereg-alakulatok közötti pártpolitikai munkát. A területi pártirányítási és a katonai irányítási szervek szoros kapcsolatban voltak egymással. A területi pártbizottságoknak képviselői voltak a politikai főnökségeknél, s emellett sok területi titkár tagja volt a frontok, hadseregek katonai tanácsának.

Az együttműködés megszervezésének leggyengébb láncszeme a híradás volt. Kevés volt a hordozható rádióadó és -vívőkészülék, ezért a partizánok főként küldöncök útján tartották a kapcsolatot

a csapatokkal, akik rendszeresen átjártak a fronton. Azok a partizán alakulatok, amelyek mélyen az ellenség hátában harcoltak, gyakran csak általános direktívák alapján tevékenykedtek. Az arjoli területen tevékenykedő 72 partizán alakulat közül csak háromnak volt rádiója. A Brjanszki Front parancsnokságának és az arjoli területi pártbizottságnak az utasításait több mint 100 küldönc hordta át az arcvonalon.

A partizánok azzal is nagy segítséget nyújtottak a hadseregnek, hogy adatokat szereztek a csapatok, törzsek, repülőterek, raktárak elhelyezkedéséről. A megszerzett dokumentumokat, vázlatokat, elfogott katonákat átküldték az arcvonalon. Az ellentámadás kezdetére az arjoli partizánok adatokat gyűjtöttek és adtak át a szovjet parancsnokságnak az ellenség 148 elhelyezkedési körletéről, több tucat repülőtérről, törzsekről. A tulai partizánok adatokat szolgáltatottak a gépesített alakulatok 365 gyülekezési pontjáról, 34 javító és töltőállomásról, 16 repülőtérről, sok törzsről, tüzelőállásról, stb.

A Nyugati Front parancsnoka 1942 áprilisában jelentette a Legfelsőbb Főparancsnoknak, hogy 51 partizáncsoporttal van kapcsolatuk, melyeknek soraiban kb. 19 ezer ember harcol. Az irányításukra törzseket hoztak létre.

A Kalinyini Front támadó csapataival a Kalinyini, Szmolenszki és Vityebszki terület több mint 70 partizánosztag működött együtt. 1942. januárjában, amikor a Szmolenszki területre ért az 1. gárdalovashadtest és légideszantot szállítottak le, a területén 67 partizánosztag tevékenykedett 17 ezer emberrel. Az együttműködés végig fennmaradt, amíg a reguláris csapatok az ellenség hátában tevékenykedtek. A követelményeknek megfelelően változott a szervezeti felépítés. A sok, különálló partizáncsoport helyett nagyobb alakulatokat hoztak létre: a V. I. Voronszenko hadosztályt (5200 harcos), a Sz. Lazo partizánvezérekét (2100 harcos), a Vörös Hadsereg 24. évfordulója nevű ezredet (2300 harcos), stb.

A partizánok a lovashadtesttel és a deszantosokkal való öthónapos együttműködés alatt támadásokat folytattak, ellenséges támadásokat vertek vissza, törzseket, helyőrségeket vertek szét, tönkretették a hírközlést, stb.

Mivel a 7 ezer főt számláló szovjet csapatok hosszú ideig tartózkodtak az ellenség hátában és súlyos harcokat vívtak, szükség volt feltöltésre, lőszer- és fegyver-utánpótlásra, élelmiszerre és takarmányra. Ezeknek a feladatoknak a megoldásában nagy segítséget nyújtottak a partizánok és az illegális pártszervek. Amikor a Nyugati Front parancsnoksága

megengedte Bjelov tábornoknak, a lovashadtest parancsnokának, hogy hadosztályait a partizánok és a megszállt terület lakossága köréből töltsék fel, 11 ezer ember lépett be a reguláris egységekbe.

A Moszkva alatti hat és félhónapos súlyos harcok idején a Kalinyini, Szmolenszki, Moszkvai, Tulai, Arjoli és részben a Kurszki terület partizánjai megsemmisítettek több mint 30 ezer katonát és tisztet, több mint 2 ezer teherautót rakományal együtt, több mint 200 páncélost és páncélautót, kb. 70 löveget, 66 repülőgépet, felrobbantottak 170 lőszer-, fegyver- és élelmiszerraktárt, több mint 400 hidat az ellenség összekötő vonalain, kiskilattak 40 vasúti szerelvényt.

A 3. szám tudományos közlemények rovatából említést érdemel A. Zsilin: „Az orosz hadsereg 1917 nyári támadása az antant katonapolitikai terveiben” (1982. 3. sz., 59–66. o.) c. tanulmánya. Az 1917 nyári támadás lényegében az utolsó nagy támadó hadművelet volt a keleti fronton. Bár ezt a hadműveletet már sok szempontból feldolgozták, még nincs megvilágítva az, hogy milyen szerepet játszott az antant katonapolitikai terveiben. A támadást bonyolult és ellentmondásos körülmények között készítették elő, amikor a két és féléves háború következtében mindkét szembenálló félnél komoly nehézségek kezdtek mutatkozni.

Az antant-hadseregek képviselőinek 1916. novemberi Chantilly-i konferenciáján kidolgozták az 1917. évi hadjárat általános tervét. Megegyezték abban, hogy a nyugati front lesz a fő front, ahol ki fognak bontakozni a befejező hadműveletek, de ugyanakkor nagy szerep jutott az orosz hadsereg támadásának is, amelynek le kellett kötni az ellenség erejét, meg kellett akadályozni azt, hogy német csapatokat dobjanak át a nyugati frontra.

Az orosz támadás terve hamarosan elkészült és II. Miklós 1917. január 24-én jóváhagyta. A terv szerint a Délnyugati Front mérte a főcsapást a 11. és 7. hadsereg erőivel Lvov általános irányban. A Román Front azt a feladatot kapta, hogy a támadás menetében foglalja el Dobrudzsát, az Északi és Nyugati Frontnak pedig kiegészítő csapásokat kellett mérni. A konferencián megállapított februári időpont nem volt reális, ezért az angol kormány javaslatára január–február folyamán újabb konferenciát tartottak ezúttal Pétervárott. Hosszas vita után úgy döntöttek, hogy a támadást április 1. és legkésőbb május 1. között kell elkezdeni.

Az orosz parancsnokság igyekezett a szövetségeket rábírní a hadsereg szükségleteinek részben való pótlására. Az

1917. évi utánpótlást 35 ezer lövegben határozta meg, amelyből 16 ezret külföldről kívántak beszerezni. Szükség volt sok repülőgépre, repülőmotorra, puskára, lőszerre stb. A konferencián kiderült, hogy az orosz igényeket nem fogják teljesíteni. A szállítások összmennyiségét a kért 10 millió tonna helyett 3,4 millió tonnában határozta meg.

A petrográdi konferencia 1917. február 7-én fejeződött be, és három hét múlva lezajlott a februári polgári-demokratikus forradalom. Kétségessé vált, hogy Oroszország és fegyveres erői részt tudnak-e még venni a háborúban.

Mikor az Ideiglenes Kormány a háború folytatása mellett döntött, elkezdték a támadás előkészítését. A főhadiszállás március 18-i értekezletére azonban világossá vált, hogy a hadsereg nem képes megkezdeni a támadást a tervezett időben. Az antant azonban egyre sürgette a támadást, most már nemcsak katonai elképzelések miatt. Az orosz forradalom hatást gyakorolt ezen országok hadseregeire és belső helyzetére is. Ezért a fronton indított támadás támadást jelentett a forradalom ellen is. A támadás kikényszerítésére felhasználták az összes lehetőségeket. A hadsereg hangulata azonban rendkívül rossz volt. A parancsnokok véleménye szerint legfeljebb 1917 júliusában lehetett elkezdni a támadást.

A nagy készülődés ellenére sem az Ideiglenes Kormány, sem a szövetségesek nem nagyon bíztak a támadás sikerében. Kerenszkij, aki a támadás előtt meglátogatta a frontot, a nagy erő- és eszközösszpontosítás ellenére kénytelen volt kijelenteni a főhadiszálláson: „Nem hiszek a támadás sikerében.” Hasonló volt az angol hadsereg képviselőjének a véleménye is.

A későbbi események igazolták ezeket az aggodalmakat. Igaz, hogy a 3. hadsereg a támadás első napjaiban (június 23—30.) bizonyos harcászati sikereket ért el, de a megfelelő tartalékok hiánya és a német, valamint osztrák—magyar csapatok erősödő ellenállása miatt a támadás leállt. Franciaország és Anglia tétlenkedése következtében a német parancsnokság viszonylag gyorsan tudott csapatokat átdobni a nyugati frontról. Nagy csoportosítást hoztak létre és július 6-án ellentámadásba mentek át. Az orosz csapatok nem tudták feltartóztatni az ellenség támadását és nagy veszteségeket szenvedve megkezdték a visszavonulást.

A negyedik számban B. Nyezorov: „Mire kell ez a hazugság” c. írása (1982. 4. sz., 48—52. o.) a polgári történetírás moszkvai csatával kapcsolatos hamisításával foglalkozik. A moszkvai csata je-

lentőségével, amely a fordulat kezdetét jelentette a háború menetében, sok monográfia foglalkozik. Az ellenség veszteségei 1941. október 1. és 1942. március 31. között csupán emberben 567 ezer főt tettek ki.

A fasiszta Németország vezetőit a balsikert időjárási viszonyokkal magyarázták. Hitler szerint a német csapatok előrenyomulását az utak járhatatlansága, a rendkívüli hideg akadályozta. Ezzel a német vezetők megvetették a hamisítások alapját. A továbbiakban folytatták ezt a megvert tábornokok, majd a polgári történészek. A hamisítás három területen folyik: elhallgatni a csata jelentőségét és egy sorba állítani olyan harci tevékenységekkel, amelyeket az angol—amerikai csapatok másodrendű arcvonalakon folytattak; csökkenteni a szovjet hadművészet eredményeit; meghamisítani a szovjet főváros ellen támadó fasiszta csapatok vereségének okait.

A mai hamisítás alapja a világháború „döntő csatáinak elmélete”, amelyek alapjában véve ott játszódtak le, ahol a szövetségesek harcoltak. Ezzel csökkenteni igyekeznek a szovjet—német arcvonal jelentőségét. H. Baldwin pl. a „Megnyert és elvesztett csaták...” c. könyvében a második világháború 11 nagy csatája közé be sem veszi a moszkvai csatát. Liddel Hart „A második világháború” c. könyvében a 650 oldalból néhány sort szentel a moszkvai csatának.

Meg kell mondani, hogy a 70-es évek történetírása a kritikai észrevételek hatása alatt már kénytelen elismerni a moszkvai csata jelentőségét. Ugyanaz a Baldwin új könyvében már azt írja, hogy a moszkvai csata „kétségtelenül fordulópont volt a második világháborúban, sőt nagyobb mint Sztálingrád.” K. Reinhardt nyugatnémet történész a „Fordulat Moszkva alatt” c. művében arra a következtetésre jut, hogy „csődbe jutott Hitler stratégiája, amely arra irányult, hogy a birodalma megszerezze a világhuralmat”. H. Maule besorolja a moszkvai csatát a világháború 13 nagy csatája közé, az N. Frankland és C. Dowling szerkesztésében megjelent mű pedig a XX. század 14 döntő jelentőségű csatája közé. A moszkvai csatát azonban ezekben a művekben is egy sorba állítják az El-Alamein alatti csatával, az amerikai deszant partraszállásával Guadalcanal szigetén, az angol csapatok hadműveletével Imphalánál (Burma). Ezzel kapcsolatban elég megjegyezni annyit, hogy a „Közép” hadsereg-csoport létszáma 1941 októberében több mint 1 800 000 ember volt, míg El-Alamein alatt Rommelnek kb. 30 000 embere volt, az amerikai deszant kb. 30 000 fő-

ből álló japán helyőrség, az angolakkal szemben pedig 84 000 japán állt szemben.

Az erőfölény létrehozása a hadművészet egyik fő feladata, de a megléte még nem garantálja a sikert, ahogy ez a németekkel történt Moszkva alatt. Az erők aránya 1,4—2, az áttörés helyein 8—12-szeres volt a németek javára. A polgári történészek tagadják ezt az erőfölényt, vagy nem elemzik a csapatok összetételét, habár ez egyedülálló volt. A német vezetés korábban soha nem hozott létre ekkora csoportosítást egy objektum elfoglalására. Korábban soha nem tevékenykedett három páncélos csoport egy irányban a létező négyből. Moszkva ellen több páncélos és gépesített hadosztályt összpontosítottak, mint 1940-ben Franciaország, Belgium és Hollandia ellen összesen (22, illetve 17 hadosztály).

E. Ziemke amerikai történész, amikor igyekszik bebizonyítani a szovjet csapatok számbeli fölényét Moszkva alatt, valótlanságot állít. „A Nagy Honvédő Háború története”-re hivatkozva állítja, hogy 1941. december elején a Kalinyini front és a Nyugati Front jobbszárnya harcokban és tüzérségben 1,5-szörös túlerőben volt a németekkel szemben. Az idézett mű azonban ennek pontosan az ellenkezőjét írja.

A művek nagy többségét áthatja a hitleristák „eljátszott sanszairól” való elmélgedés. Azt sugallják az olvasónak, hogy a következő háborúban másként lesz. D. Palmer a „Nyolcadik út Moszkvába” című cikkében pl. kiszámította, hogy Moszkva a vikingek IX. századi támadásától kezdve Hitlerig hét támadást élt át. Ezek mind sikertelenek voltak, mert a hódítók egy irányból támadtak. Ő más tervet javasol. A főcsapást a kínaiak kell hogy mérjék, a másodikkak Nyugat-Európából kell kiindulnia, a kisegítő csapásnak pedig délről. Az Egyesült Államok biztosítja a felderítést műholdak segítségével, a rakéta-magfegyver támogatást pedig az Északi Sarkon keresztül. Az Egyesült Államokban sok ilyen és ehhez hasonló terv lát napvilágot nyomtatásban.

Ugyancsak a negyedik szám a „Hősök és hőstettek” rovatban kilenc olyan harcos életrajzát közli április 4-e alkalmából, akik Magyarország felszabadítása során végrehajtott hőstettükért kaptak magas kitüntést.

Az ötödik szám közli az első részét *Sz. Radzijevszkij*: „A Hitler-ellenes koalíció országainak katonai együttműködése és tevékenységének összeegyeztetése” című tanulmányának első részét (1982. 5. sz., 48—54. o.). Az antifasiszta,

koalíció különböző társadalmi berendezkedésű országok és népek szövetsége volt, amelyek erőfeszítéseiket az agresszív fasiszta blokk szétverésére, összpontosították. A háború végére a koalícióban, amelynek fő erejét a Szovjetunió képezte, több mint 50 ország vett részt, köztük az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kína.

A háború elején a nyugati politikusok elszámították magukat. Az általuk támogatott fasizmus az első csapást nyugatra irányította. Néhány hónap alatt egy sor kapitalista ország vereséget szenvedett.

A Szovjetunió elleni támadás után, 1941. június 22. Churchill angol miniszterelnök kijelentette, hogy Anglia a Szovjetunió oldalán áll és minden segítséget megad neki. Egy nap múlva ugyanilyen nyilatkozatot tett az Egyesült Államok elnöke. Rooseveltt is. Június végén Anglia és a Szovjetunió kölcsönösen katonai missziókat állított fel. Moszkvába angol gazdasági missziót is küldtek. Július 12-én aláírták az első hivatalos iratot, amely a Hitler-ellenes koalíció kialakításának kezdetét jelentette. Ez a szovjet—angol egyezmény volt a közös tevékenységről a Németország ellen folytatott háborúban.

Augusztus 14-én Churchill és Roosevelt aláírta az Atlanti Chartát, amelyhez a Szovjetunió is csatlakozott. A koalícióhoz csatlakoztak olyan kormányok is, amelyek országát a németek megszállták. A Szovjetunió több egyezményt írt alá: 1941. július 18-án az emigráns cseh-szlovák kormánnyal, július 30-án az emigráns lengyel kormánnyal. Szeptember 27-én a Szovjetunió elsőként ismerte el a „Szabad Franciaország” nemzeti bizottságot, augusztus 5-én és 7-én helyreállította diplomáciai kapcsolatát Norvégiával és Belgiummal.

1942. január 1-én 26 ország képviselői Washingtonban aláírták az Egyesült Nemzetek nyilatkozatát, amelyben kötelezték magukat, hogy az összes tartalékaikat felhasználják a fasizmus elleni harcra, együttműködnek a háborúban és nem kötnek különbékét. Az aláírók között volt a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia. Az együttműködést katonai és politikai szerződéses erősítették meg. Ezek közül a legfontosabb az angol—szovjet szövetségi szerződés, amelyet 1942. május 26-án Londonban írtak alá, valamint az 1941. július 11-én aláírt szovjet—amerikai egyezmény. A második frontot Európában azonban ezek az államok csak 1944-ben nyitották meg, amikor a háború országa lényegében már eldőlt.

Az együttműködésnek a háború folyamán kialakultak a formái és szervezetei. A legmagasabb szintű találkozók a tehe-

ráni, jaltai és postdami konferenciák voltak.

Amint a szovjet hadsereg előrenyomult, a közös erőfeszítések több közép-európai és kelet-európai országgal állami együttműködés szintjére emelkedtek.

Előbb a Szovjetunió területén létrejött csehszlovák és lengyel alakulatokkal alakult ki együttműködés, majd pedig a jugoszláv felszabadító hadsereggel. Kialakultak a kapcsolatok az ellenállási mozgalmakkal is. Később a koalícióhoz csatlakozott a román, a bolgár és az albán hadsereg is. A Szovjetunió nagy segítséget nyújtott a baráti fegyveres alakulatok megszervezéséhez és felszereléséhez. A Szovjetunió területén szerveztek meg és fegyvereztek fel 19 gyalogos, 5 tüzér, 5 léghadosztályt, 6 gyalogos, 8 harckocsi és gépkocsizó, 12 tüzér és aknavető, 5 műszaki dandárt, több tucat más alakulatot, összesen 555 ezer létszámmal. Sok szovjet tiszt szolgált ezekben az alakulatokban tanácsadóként.

A lengyel emigráns kormány 1941. július 30-án aláírt egyezmény alapján a Szovjetunió területén szerveződött egy lengyel hadsereg Anders tábornok vezetése alatt. A szerződés szerint ez a hadsereg a szovjet Legfelsőbb Parancsnokság alatt tevékenykedett volna, amelyek helyet biztosítottak volna a lengyelek képviselőjének is. 1942 februárjában a hadsereg létszáma már 73 415 ember volt. Az emigráns kormány és a hadsereg parancsnoksága azonban megtagadta a közös harcot, és a hadsereget 1942-ben evakuálták Iránon keresztül.

1943 májusában „A Lengyel Hazafiak Szövetsége” kezdeményezésére elkezdődött az 1. Kosciusko gyalogos hadosztály szervezése. 1943 augusztusában már határozat született az 1. lengyel hadtest megszervezéséről, amely előbb két, majd három gyalogos hadosztályból, harckocsi, repülő dandárból és más egységekből állt. 1944 márciusában pedig a hadtestre alapozva a Harkovi Katonai Körzet területén megkezdődött az 1. lengyel hadsereg szervezése.

Az 1. lengyel hadsereg részt vett a bjelorusziai támadó hadműveletben, majd átkelve a Nyugati Bugon lengyel területre lépett. Ez a hadsereg lengyel földön egyesült az ellenálló néphadsereggel.

1944 őszén Lengyelország területén létrehozták a 2. hadsereget és a vegyes légihadtestet.

A cikk befejező részét a folyóirat 6. száma közli (1982. 6. sz., 48–54. o.). A szovjet és a csehszlovák kormány által 1941. július 18-án aláírt egyezmény alapján 1941 decemberében az Orenburgi területen elkezdődött egy gyalogos zászló-

alj szervezése a Szovjetunióba emigrált állampolgárokból. A zászlóalj parancsnoka Ludvík Svoboda volt. A zászlóaljnál tartózkodott a szovjet parancsnokság képviselője és egy szovjet instruktor csoport. A zászlóalj 1943 januárjában érkezett meg a Voronyezi Frontra. Ugyanezen év áprilisában a zászlóalj és a tartalékegységekre alapozva elkezdődött az önálló dandár szervezése. A dandár 1943 októberében érkezett meg a Voronyezi (október 20-tól 1. Ukrán) Frontra, ahol a kijevi hadműveletben az első lépcsőben vett részt az ukrán főváros felszabadításában. 1944 januárjában részt vett a korszuny-sevcsenkovi hadműveletben, majd hátravonták pihenőbe és feltöltésre. Ekkorra a Tulai területen már szerveződött a 2. önálló légideszant dandár.

A szovjet kormány figyelembe véve azt, hogy a hadműveletek közelednek Csehszlovákia határaihoz, 1944. április 6-án engedélyezte a csehszlovák hadtest, aztán pedig egy vadászrepülő-egred, önálló harckocsidandár, és más egységek, alegységek létrehozását.

1944 júliusától az 1. hadtest a 4. Ukrán Front hadműveleti alárendeltségében készült a hazai harcokra. 1944 szeptemberében részt vett a kárpát-dukjai hadműveletben. Október 6-án a hadtest 1 dandárjának zászlóalja a szovjet csapatokkal együtt Csehszlovákia területére lépett. Ez a nap lett a Csehszlovák Néphadsereg napja. A csehszlovák alakulatok ezután részt vettek Csehszlovákia felszabadításában.

Jugoszláviában az országban létrejött partizán alakulatok Népi Felszabadító Hadsereggel szerveződtek. 1944 elején a Jugoszláviának nyújtott szovjet segítség nagy méreteket öltött. Jugoszláviába speciális katonai missziót küldtek. A szovjet katonai szállításokhoz bázist hoztak létre Kalinyovkában (Ukraina), Bariban (Olaszország) és Craiovában (Románia). Ezekről a bázisokról csupán 1944. május 15. és november 15. között 1799 felszállást hajtottak végre, elszállítottak 1276 tonna katonai anyagot, 1173 személyt és Jugoszláviából kiszállítottak 1760 személyt.

1943. november 20-án a Moszkvai Katonai Körzetben elkezdődött egy jugoszláv zászlóalj szervezése, majd 1944. májusában ez átalakult 1. önálló gyalogos dandárrá. A dandár októberben bekapcsolódott a felszabadító hadseregbe. 1944 nyarán létrejött egy harckocsidandár is (65 db. T-34-es harckocsival), amely 1945 márciusában ugyancsak átkerült a felszabadító hadsereg állományába és annak első harckocsi egységét alkotta. 1944 őszén a Szovjetunióban létrejött két repülőegred is. A 3. Ukrán Front részt vett Jugoszlávia északkéleti részének és

Belgrádnak a felszabadításában a jugoszláv felszabadító hadsereggel együtt.

A Szovjetunó politikai, technikai és anyagi segítséget nyújtott az albán hazafiaknak is. 1944 augusztusától szovjet katonai misszió működött Albániában. Mikor a szovjet hadsereg Jugoszlávia és Magyarország területére lépett, a németek félve a bekerítéstől, elkezdték csapataik kivonását Görögországból és Albániából. Ezt kihasználva, az Albán Nemzeti-felszabadító Hadsereg, amelynek keretében 7 hadosztály, 21 dandár és sok alegység tartozott (összesen 50 ezer ember), befejezte Albánia felszabadítását.

A Romániával, Bulgáriával és Magyarországgal való együttműködés sajátos vonásokat viselt magán. Ezen országok akkor kezdtek aktív harcot a hitleristák ellen, amikor a Szovjet Hadsereg megkezdte felszabadító harcát az európai országokban.

Románia a Nagy Honvédő Háború kezdetén együttműködött Németországgal, kb. 30 hadosztályt és dandárt küldött a Szovjetunió ellen.

1944 elején kezdődött el a partizánharc. A Szovjetunió a román kommunisták kérésére néhány partizáncsoportot küldött.

A szovjet kormány 1943. október 4-én engedélyezte, hogy Rjazany körzetében elkezdjék az 1. román gyalogos hadosztály szervezését politikai emigránsokból és hazafias érzelmű hadifoglyokból. A hadosztályt 1944. március 25-én kapcsolták be a 2. Ukrán Front kötelékébe. Augusztus 31-én a szovjet csapatokkal együtt vonult be Bukarestbe.

1944 márciusában kezdődött a 2. román hadosztály szervezése, ami már a háború vége után fejeződött be.

1944. augusztus 24-én az új kormány hadat üzent Németországnak, a hadsereg azonban olyan állapotban volt, hogy nem lehetett felhasználni. Szeptember elején az 1. és a 4. hadsereg visszavonult a német és a magyar csapatok csapásai alatt. Ezt a visszavonulást a gyorsan átdobott szovjet harckocsi alakulatok állították meg. Ezután az 1. és 4. román hadsereget, a 4. önálló és az 1. repülőhadtestet hadműveletileg a 2. Ukrán Frontnak rendelték alá. Ezeknek a magasabb egységeknek a 20 hadosztályában volt több mint

138 ezer ember, 8159 géppisztoly, 6500 géppuska, 1809 aknavető, 611 löveg, 113 repülőgép.

Bulgáriában 1942-ben jött létre a kommunisták vezette Hazafias Front. Széleskörű partizánharc kezdődött. 1944. szeptember 9-re az országban volt egy partizán hadosztály, 13 dandár, 40 csoport, 6 zászlóalj és többszáz harcscsoport. Az összlétszám elérte a 30 ezer embert. Ezek lekötötték 4 német és 7 bolgár hadosztályt, nagy létszámú csendőrséget és rendőrséget.

Szeptember 8-án a szovjet hadsereg Bulgária területére lépett. 9-én éjjel 2 órakeresztül Szófiában fegyveres felkelés kezdődött, a Hazafias Front kormányra került hatalomra, amely hadat üzent Németországnak. Elkezdődött az új hadsereg szervezése. Az új bolgár hadsereg a szovjet csapatokkal együtt vett részt a harcokban a 3. Ukrán Front keretében.

A szovjet fronton a fasiszta Magyarország részéről 160 ezer fős hadsereg harcolt. A kommunista párt mély illegáltságban volt. Magyarországon a partizánharc korlátozott jellegű volt.

A szovjet csapatok 1944 őszén léptek Magyarországra területére. 1944. december 21-én a felszabadított Debrecenben összeült Ideiglenes Nemzetgyűlés létrehozta az Ideiglenes Kormányt, amely december 28-án hadat üzent Németországnak. A fegyverszüneti egyezmény szerint Magyarországnak legalább 8 hadosztályt kellett volna felállítania. A Budapestért folyó harcokban részt vettek a szovjet hadsereghez átvált katonák és tisztek. Előbb egyes szovjet alegységek keretében harcoltak a Déli pályaudvar, a Gellérthegy és a Vár környékén, aztán önálló önkéntes ezredbe szervezték őket.

1944 végén kezdtek szerveződni az önkéntes alakulatok, — az 1. és 3. vasúti, dandár és híradós alakulatok, amelyek a közlekedés helyreállításában vettek részt. 1945. áprilisában befejeződött az 1. és a 6. gyalogos hadosztály szervezése, amelyeket a 3. Ukrán Frontnak rendelték alá. A magyar katonák a háború befejezése után az Alpokban visszamaradt SS és banderista bandák felszámolásában vettek részt. (Lengyel István)